

אגדת ה'יום

הרחבות וכיווני מחשבה על אגדות התלמוד, סביב הדף היומי >> ב-ח ניסן >> קידושין נא-נז

חכמים – מחלוקת ושלו (1)

לאחר פטירתו של רבי מאיר, אמר רבי יהודה (בן דורו של רבי מאיר) לתלמידיו: מנעו מתלמידי רבי מאיר להיכנס לבית מדרשנו, מפני שמטרתם רק להקניט, אינם באים ללמוד תורה אלא לצער ולפגוע בנו.

סומכוס, תנא מתלמידי רבי מאיר, התאמץ ונכנס בכל זאת. אמר להם: כך שנה לי רבי מאיר: כהן המקדש אישה בחלק שלו בקרבן— בין אם הקרבן הוא קדשי קדשים ובין אם הוא קדשים קלים— לא קידש, האישה אינה מקודשת.

כעס רבי יהודה ואמר לתלמידיו: הלא אמרתי לכם למנוע מתלמידי רבי מאיר להיכנס מפני שמטרתם רק להקניט, והם אינם באים ללמוד תורה אלא לצער ולפגוע בנו. הרי המקרה הזה בכלל לא יכול להיות, אישה אינה נכנסת לעזרה ולכן לא ייתכן שכהן יקדש מישהי מחלקו בקרבנות; אם כן, תלמידי רבי מאיר אינם מנסים לברר הלכה למעשה אלא רק להיאבק בי ולהוכיח שהלכה כמותם.

אמר רבי יוסי (בן דורם של רבי יהודה ורבי מאיר): יאמרו הציבור: רבי מאיר מת, רבי יהודה כעס, רבי יוסי שתק, אז מה יהיה על התורה? לכן איני שותק, אלא מוכיח שהמקרה יכול להיות והשאלה אינה מיותרת; ייתכן שגבר יהיה בצד המתקדש, בתור אביה או שליחה של האישה המתקדשת. ייתכן גם שאישה תיכנס אף שבדרך כלל נשים אינם נכנסות לעזרה.

שאלות, כיוונים ונקודות למחשבה

מה היה לרבי יהודה נגד תלמידי רבי מאיר?

האם באמת כוונת תלמידי רבי מאיר היה לקנתר, או שאולי המניע שלהם היה טהור?

מה עומד מאחורי הצעד של רבי יוסי? ניסיון להשכין שלום, או אולי להכריע את המחלוקת לטובת רבי מאיר?

מי צודק בסיפור?

אגדה אחת בשבוע: קידושין נב ב

תָּנוּ רַבֵּנָן: לְאַחַר פְּטִירְתּוֹ שֶׁל רַבִּי מֵאִיר, אָמַר לָהֶם רַבִּי יְהוּדָה לְתַלְמִידָיו: אַל יִכְנְסוּ תַלְמִידֵי רַבִּי מֵאִיר לְכָאן, מִפְּנֵי שֶׁקְּנִתְרַנִּים הֵם, לֹא לְלַמֵּד תּוֹרָה הֵם בְּאֵימ, אֶלָּא לְקַפְּחוֹ בַּהֲלָכוֹת הֵם בְּאֵימ. דְּחַק סוּמְכוּס וְנִכְנָס.

אָמַר לָהֶם: כֶּף שָׁנָה לִי רַבִּי מֵאִיר: הַמְקַדֵּשׁ בְּחֵלְקוֹ, בֵּין בְּקִדְשֵׁי קְדָשִׁים וּבֵין קְדָשִׁים קְלִים, לֹא קִדֵּשׁ.

כַּעַס רַבִּי יְהוּדָה [עָלֵיהֶם], אָמַר לָהֶם: לֹא כֶּף אָמַרְתִּי לָכֶם: אַל יִכְנְסוּ תַלְמִידֵי רַבִּי מֵאִיר לְכָאן, מִפְּנֵי שֶׁקְּנִתְרַנִּים הֵם, וְלֹא לְלַמֵּד תּוֹרָה הֵם בְּאֵימ אֶלָּא לְקַפְּחוֹ בַּהֲלָכוֹת הֵם בְּאֵימ, וְכִי אִשָּׁה בְּעִזָּרָה מִנֵּין?

אָמַר רַבִּי יוֹסִי: יֹאמְרוּ: מֵאִיר שָׁכַב, יְהוּדָה כַּעַס, יוֹסִי שָׁתַק, [דְּבַרֵּי] תּוֹרָה, מֶה תִּהְיֶה עָלֶיהָ? וְכִי אֵין אָדָם עֹשֶׂה לְקַבֵּל קְדוּשֵׁין לְבִתּוֹ בְּעִזָּרָה? וְאֵין אִשָּׁה עֹשֶׂה לְעִשׂוֹת לָהּ שְׁלִיחַ לְקַבֵּל קְדוּשֵׁיָהּ בְּעִזָּרָה? וְעוֹד, דְּחַקָּה וְנִכְנָסָה מֵאֵי?

כשרבי יוסי שבר שתיקה *השאלה בסוסייה*

אחרי מות עשרים וארבעה אלף תלמידי רבי עקיבא, נראה היה שהטרגדיה הסתיימה. אמנם דור שלם של תלמידי חכמים אבד, ונדמה היה ששרשרת התורה שבעל פה נקטעה, אבל רבי עקיבא העמיד חמישה תלמידים אחרים בתור גדולי הדור החדשים: רבי יהודה, רבי מאיר, רבי שמעון בר יוחאי, רבי יוסי ורבי אלעזר. ההנהגה הרוחנית החדשה הצילה את מפעלו של רבי עקיבא מקריסה, והמשיכה את התפתחות התורה שבעל פה אחרי חורבן הבית.

אבל כשנפטר אחד מהחמישה, רבי מאיר, שבה המחלוקת. רבי יהודה חש שתלמידי רבי מאיר מחרחרים ריב, רוצים רק להגן על רבם. כנראה הייתה להם סיבה, כי עוד בחייו סבל רבי מאיר מעמדת נחיתות בהכרעות ההלכתיות, מכיוון שחבריו לא עמדו על סוף דעתו (עירובין ג). הוא נחשב למקורי וחדשן יחסית, חכם שקשה לרדת לעומק מחשבתו, ולכן אחרי מותו היה חשש שעמדתו תידחה.

כך כמעט נוצרה מחלוקת חדשה בישראל. רבי יהודה, מצידו, זיהה אולי בתלמידי רבי מאיר את ממשיכי תלמידי רבי עקיבא, שלא נהגו כבוד; אולם מתוך חשש זה נקט גם הוא בעמדה של מחלוקת ופילוג, ובפועל נוצר קרע מסוכן בעולם. החזית המאוחדת שהצליחו תלמידי רבי עקיבא ליצור בעולם התורה עמדה להתפרק.

כל אותו הזמן, חכם אחר מבין החמישה לא הביע את דעתו: רבי יוסי. כמה פעמים רבי יוסי שתק במחלוקות בין חכמים, והמפורסמת ביותר היא בסיפור של "ג בעומר" – רבי יהודה שיבח את הרומאים, רבי שמעון גינה אותם ורבי יוסי שתק.

בניגוד לרבי מאיר, דעת רבי יוסי התקבלה בקביעות להלכה. אולי בזכות שתיקתו; דרכו הייתה לא להביע תמיד דעה, לא להילחם על עמדתו, לתת מקום לאחרים. בשעה זו התבקש במיוחד שרבי יוסי ידבק בגישתו: כשאחרים מרימים קול – עדיף לשתוק, כשאחרים מרבים מחלוקת – עדיף להנמיך את להבותיה ככל האפשר.

אבל רבי יוסי מלמד שיעור בשתיקה ובענווה. אם מטרת השתיקה היא לעשות שלום, לפעמים יש לדבר. רבי יוסי הבין שללא התערבותו יגדל המתח בין רבי יהודה למחנה רבי מאיר, ולכן פתח פה ונכנס לעבי הקורה. יותר מזה: בעוד רבי יהודה טען שמחלוקת מסוימת היא היפותטית וביקש לדחות את הדיון בה, רבי יוסי הוכיח שיש לה השלכה במציאות ויש לדון בה. רבי יוסי לכאורה הצית מחלוקת שאחד הצדדים ניסה לכבות, אבל למען השלום. בשביל שלום בעולם התורה צריך שכל הצדדים יישארו, אם מישהו נמחק מהמפה התוצאה אינה תורה אחדותית, אלא חד-גונית.

במובן הפשוט, רבי יוסי מגן על עמדת רבי מאיר כדי להשאיר את שני הצדדים בתורה שבעל פה, מבלי שינסו לדחות זה את זה. ייתכן שבטענתו האחרונה, "דחקה ונכנסה מאי", הוא רומז למה שעשה סומכוס – "דחק ונכנס", ופשר הרמז הוא שאף אחד אינו נשאר מחוץ לקודש. גם אם משאירים אותו בחוץ, הוא יתאמץ וייכנס. מכל מקום, נראה שהתורה יכולה להתקיים ללא התערבות רבי יוסי, אלא שתהיה בה עמדת רבי יהודה בלבד, ולרבי יוסי חשוב שגם לתורתו של רבי מאיר יהיה בה מקום. אבל המהרש"א במקום מדייק שרבי יוסי אינו מנסה להציל רק את תורת רבי מאיר, אלא את התורה כולה, "תורה מה תהא עליה". כשרבי יהודה כועס, אומר המהרש"א, גם הוא נשאר בחוץ – לא פחות מרבי מאיר. במצב כזה של מחלוקת חריפה, לתורה אין קיום כלל.

מכל מקום, שבירת השתיקה של רבי יוסי מלמדת כי עת לחשות ועת לדבר, עת להרגיע מחלוקות ועת לחזק אותן, ובלבד שהמטרה הכנה והאמתית תהיה להרבות שלום בעולם.

דלת פתוחה לכולם

קטע מפרשנות האגדה

פרופסור חננאל מאק

מתוך "אל יכנסו תלמידים לכאן: שיטת הינון שנכשלה", "מנחה למנחם", תשס"ז

מיהו אפוא גיבור הסיפור? ר' יהודה הוא הדמות המרכזית בסיפור. הוא "בעל הבית" ובתחום השפעתו מתחולל המעשה, הוא שמדבר את רוב הדברים, על תלמידיו גזר את הגזרה ועליהם כעס (...)

סומכוס הוא הגיבור הגלוי של הסיפור. הוא הנאמן לרבו ולדרכו בתלמוד התורה, הוא הפועל בניגוד להוראת ר' יהודה כדי לקדם מטרה חשובה בעיניו, הוא שמצליח להטיל מהומה בבית המדרש השלו של ר' יהודה, הוא הצודק מבחינת נושא ההלכה ואף ר' יוסי מסכים עמו. הוא שמאפשר לר' מאיר להתגלות כגיבור הנסתר של הסיפור.

ואכן, ר' מאיר הוא הגיבור הנסתר של הסיפור. שיטתו הבלתי שגרתית בתלמוד התורה ובניהול בית המדרש היא הצודקת, תלמידו הוותיק והנאמן הוא שממחיש זאת לעיני כול, וחברו ר' יוסי מצטרף להגנה על תורתו.

עמדתו של מספר הסיפור התלמודי אשר לדרך הניהול של בית המדרש ברורה (...). שלא נירטע מפני תלמידים שהתחנכו בדרך שונה מן הנראית בעינינו נכונה ושלא נסתום את פיותיהם של מי שנשמעים קנתרנים ונראה שבאים לקפח אותנו בהלכות. לא מן הנמנע שהטענות ה"מקנתרות" יתגלו בסופו של דבר כטענות אמת, ואילו האמתות הברורות הן שתתגלינה כטעויות. נלמד אפוא להטות את אוזנינו אל דברים הבאים אלינו מבחוץ ונהיה מוכנים לקראת האפשרות כי האמת לא בהכרח בבית מדרשנו היא מצויה.